

СУДСКА ПРАКСА

О НЕГАТИВНИМ СУКОБИМА СТВАРНЕ НАДЛЕЖНОСТИ У ГРАЂАНСКИМ ПАРНИЦАМА

У пракси судова на територији АП Војводине за последње две године запажен је већи број негативних сукоба стварне надлежности. Судови у грађанским парницама често се оглашавају ненадлежним. Ова појава указује да се процесна правила о стварној надлежности не продубљују увек довољно. Решавање бројних суксба одлаже мериторно расправљање спорова и ствара сувишне трошкове, једном речи штети процесној економији.

Пошто негативни сукоби стварне надлежности настају у разноврсним парницама, изложићемо најкарактеристичније случајеве по групама.

1) *Сукоб око висине вредности спора.* — Већина судова држала се доскора начела да је за установљење стварне надлежности одлучујућа она вредност коју тужитељ значи у тужби, без обзира што је очигледно да је вредност спора превисока или прениска. Данас се пракса развија у супротном правцу. Ако се у погледу означене вредности спора појави основна сумња да је нереална, судови треба по службеној дужности да установе стварну вредност (Решење Врховног суда АПВ ГЖ 352/53 од 24 јуна 1953). У неким случајевима означавањем веће вредности од стварне иде се за тим да спор пресуди окружни суд, у чијем седишту пребива пуномоћник, итд. И обратно, у неизвесним тзв. пробним парницама намерно се означава мања вредност, како би тужилац — на случај губитка парнице — прошао са минималним трошковима. Но, стварна вредност спора је од значаја и за правилно установљивање такса, као и парничних трошкова уопште.

Ако парница траје дуже времена може се догодити да се вредност предмета спора у току поступка промени. На основу промене вредности предмета спора, неки судови се оглашавају стварно ненадлежним за даљне расправљање. Тужилац је 24 јула 1950 покренуо парницу код Среског суда у Жабљу ради власништва некретнича и вредност спора означио у износу од 100.000 дин. Он је на расправи од 4 фебруара 1953 повисио вредност спора на 150.000 дин.,

јер се вредност спорних некретнина у међувремену повећала за толико. На основу тога Срески суд се огласио стварно ненадлежним, а Окружни суд у Новом Саду такође. Врховни суд АПВ изрекао је стварну надлежност Среског суда, јер је у доба покретања парнице Срески суд био стварно надлежан (Решење Гж 114/53 од 20 априла 1953. — Слично: Решење Гж 265/53 од 9 јуна 1953). Околност што је након две и по године дошло до повећања вредности спорних некретнина не може имати утицаја на засновану стварну надлежност Среског суда, јер предмет спора остаје и даље исти.

За разлику од наведеног случаја, повишење самог тужбеног захтева има утицаја на стварну надлежност суда у сваком стадијуму поступка. Тужилац је код среског суда поднео тужбу против народног одбора среза ради накнаде штете од 50.000 дин. Пошто се туженик упустио у мериторно расправљање тужилац је повисио свој тужбени захтев на 105.000 дин. Поводом тога срески и окружни суд изазвали су негативан сукоб надлежности. Врховни суд АПВ изрекао је стварну надлежност окружног суда (Решење Гж 135/53 од 20 априла 1953). Тужилац је овлашћен да повиси тужбени захтев, не мењајући правни основ и чињеничне наводе тужбе. Али суд по службеној дужности води рачуна о својој стварној надлежности. Стварна надлежност је непророгабилна, тј. ако суд није надлежан, то не може постати ни споразумом странака. Услед повишења тужбеног захтева на 105.000 дин., срески суд је постао стварно ненадлежан, те не може даље расправљати о спору ни на основу споразума странака. Међутим, у дискусији је истакнуто и супротно гледиште. Питање пророгабилности је свакако од значаја и за будући закон о судском поступку.

2) *Сукоб у погледу правног основа разних тужбених захтева.*— У знатном броју случајева тужилац у једној истој тужби поставља више тужбених захтева. Судови понекад сабирају вредност ових постављених тужбених захтева а да при томе не воде рачуна дали ти захтеви извиру из истог правног и чињеничног основа или не. Сабирање вредности појединих захтева често ствара негативан сукоб надлежности. Тужилца је тражила да јој туженик призна право власништва и преда у посед 2 кј. земље, чија је вредност означена у износу од 65.000 дин. Она је у истој тужби поставила и други захтев да јој туженик плати 85.000 дин. на име измакле добити. Срески суд у Панчеву сабрао је ове две вредности, које укупно износе 150.000 дин. и предмет доставио Окружном суду у Панчеву на надлежан поступак. Окружни суд се такође огласио стварно ненадлежним, јер вредност главног потраживања — власништва и поседа некретнине — износи 65.000 дин., те се за утврђивање стварне надлежности има узети у обзир само ова вредност а не и вредност спорног потраживања. Врховни суд АПВ изрекао је стварну надлежност Среског

суда, али не на основу разликовања између главног и споредног захтева — како је то погрешно учинио Окружни суд —, већ на основу тога што постављена два тужбена захтева извиру из разних правних основа, у ком случају вредност сваког захтева треба посматрати одвојено (Решење Гж 284/52 од 25 новембра 1952. — Слично: Гж 152/53 од 6 маја 1953 и Гж 278/53 од 28 маја 1953).

3) *Сукоб око супарничарства.* — У неколико случајева разлог негативног сукоба стварне надлежности био је недовољно разликовање процесуалног значаја формалног и стварног супарничарства. То се види и из следећих примера:

а) Ујак и баба покојнице поднели су једну тужбу — једно писмено — против тужене да им ова плати, и то: ујаку 99.113 дин. на име издржавања покојнице, а баби 26.250 дин. на име дворења одвасно послуживања покојнице за живота. Срески суд у Сенти огласио се стварно ненадлежним, јер збир постављена два захтева износи укупно 125.363 дин., а 100.000 дин. претставља границу стварне надлежности среских судова. Окружни суд у Суботици — сасвим правилно — такође се огласио ненадлежним. Изречена је стварна надлежност Среског суда, јер постављена два захтева не извиру из истог правног основа, те се њихове вредности не могу кумулирати (Решење Гж 232/52 од 10 октобра 1952. — Слично: Гж 236/52 од 10 октобра 1952).

б) Од више земљорадника сваки је посебно закључио уговор са туженим предузећем о сетви и продаји пиварског јечма. Они су у једној тужби поставили захтев да им предузеће надокнади штету која их је задесила што је предузеће пропустило да им осигура усеве од природних непогода. Укупна вредност захтева свих тужилаца износи 170.757 дин., а појединачно ниједан захтев не прелази 100.000 дин. Окружни суд у Панчеву — коме је тужба поднета — огласио се стварно ненадлежним, јер се у датом случају ради о формалном супарничарству (Решење Г 778/52 од 25 октобра 1952). Поводом жалбе тужилаца Врховни суд АПВ изрекао је стварну надлежност Среског суда (Решење Гж 285/52 од 25 новембра 1952. — Слично: Решење Гж 94/53 од 24 марта 1953). Приликом закључивања уговора сваки је од тужилаца поступао одвојено, те сваки има свој уговор, према томе и посебан правни основ. Нема значаја што су уговори врло слични. Код склапања уговора на страни тужилаца није постојала никаква правна заједница, нити су они закључили један јединствен уговор са тужеником. Стога се тужиоци налазе само у формалном супарничарству, а сличност правног основа и чињеничног стања није довољна да се стварна надлежност утврђује на основу збира појединих захтева.

4) *Сукоб око измене пресуде о смештају деце услед промене-них прилика.* — Ови сукоби настали су у вези ступања на снагу

Закона о изменама и допунама Закона о уређењу народних судова на дан 4 маја 1952 (Службени лист ФНРЈ бр. 24/52). На основу ове законске новеле окружни судови су постали искључиво надлежни за спорове о постојању, ништавости и разводу брака, а пре тога су поступали срески судови. Сукоб је настао око тога: који је суд надлежан — после ступања на снагу законске новеле — да измени одлуку о смештају заједничке деце бивших, разведених брачних другова, ако је о томе — пре законске новеле — одлучио срески суд?

Срески суд у Суботици развео је брак јануара 1950 и заједничко дете парничних странака сместио код тужене његове матере. Отац је септембра 1952 тужбом тражио код Среског суда да се одлука о смештају детета измени тако да се оно повери њему, јер се мати одала неморалном животу. Срески суд се огласио стварно ненадлежним, јер је од 4 маја 1952 за развод брака, према томе и за смештај деце, надлежан окружни суд. Окружни суд у Суботици такође се огласио ненадлежним, јер се у датом случају ради о спору из односа родитеља и деце, за који је — и по законској новели — искључиво надлежан срески суд. Врховни суд АПВ изрекао је стварну надлежност Среског суда (Решење Гж 229/52 од 7 октобра 1952. — Слично: Решење Гж 242/52 од 23 октобра 1952). Пресуду у првом степену донео је Срески суд, а пошто смештај деце сачињава целину са бракоразводном парницом, то Срески суд — и после ступања на снагу законске новеле — остаје надлежан да измени своју одлуку услед промењених прилика. Овакво становиште оправдава и ст. 5 чл. 68 Основног закона о браку (Службени лист ФНРЈ бр. 29/46). Треба напоменути да се Окружни суд погрешно позвао на тач. 2/б чл. 1 законске новеле, јер се после развода брака захтев ради измене судске одлуке о смештају деце не може сматрати спором из односа родитеља и деце. Овакав закон има статусну правну природу и не чини самосталну парницу, те приликом оцене стварне надлежности треба поћи од ст. 5 чл. 68 Основног закона о браку који пропис има и процесни карактер (Решење Гж 261/53 од 28 маја 1953).

5) *Сукоб поводом нужног дела.* — Тужилац је тражио да суд изрекне неважност тестаментa у делу којим је окрњен његов нужни део и да му се призна право на $\frac{1}{4}$ дела заоставштине. Вредност спора је означио са 100.000 дин. Срески суд у Сенти огласио се стварно ненадлежним, јер вредност целе заоставштине износи 400.000 дин. Окружни суд у Суботици такође је одбио своју надлежност, јер вредност траженог дела заоставштине износи 100.000 дин., а то је одлучујуће. Изречена је стварна надлежност Среског суда, јер тужитељ не тражи целу заоставштину, већ њену четвртину у вредности од 100.000 дин. (Решење Врховног суда АПВ Гж 233/52 од 10 октобра 1952. — Слично: Гж 171/53 од 28 маја 1953).

б) *Сукоб поводом противтужбе.* — У вези противтужбе у пракси су се поставила два питања: 1) да ли се стварна надлежност установљава на основу збира вредности захтева тужбе и противтужбе, и 2) да ли стварно ненадлежан суд може споразумом странака постати надлежан за противтужбу?

Пре одговора на ова питања указаћемо на два примера:

а) Тужила је тражила да се установи да разне покретности у вредности од 75.000 дин. сачињавају део заоставштине. Тужена је пак подигла противтужбу ради установљења да је заоставштина пасивна за 56.000 дин.. Срески суд у Жабљу сабрао је вредност спора тужбе и противтужбе, те пошто њихов збир прелази 100.000 дин., уступио је предмет Окружном суду у Новом Саду, који се такође огласио стварно ненадлежним, јер нема таквог процесног правила, по коме би ради установљења стварне надлежности требало сабрати вредност спора по тужби и противтужби. Врховни суд АПВ прихватио је разлоге Окружног суда и изрекао стварну надлежност Среског суда, јер тужба и противтужба имају самосталан карактер, те је стога погрешно сабирање њихове вредности (Решење Гж 326/52 од 26 децембра 1952. — Исто: Решење Гж 320/53 од 24 јуна 1953 и Гж 227/53 од 29 маја 1953).

б) Тужитељ је поставио тужбени захтев да туженици као законски наследници покојног Д. Р., признају истинитост потписа оставиоца на уговору о даровању некретнина којим је оставилац за живота поклонио своју кућу тужиоцу. Тужилац је као вредност спора означио 36.000 динара. Туженици су на расправном записнику подигли противтужбу ради неважности уговора о даровању и вредност свог противтужбеног захтева означили у износу од 500.000 лин., Срески суд у Сенти огласио се ненадлежним, а и Окружни суд у Суботици одбио је своју надлежност. Окружни суд је нашао да Срески суд није смео дозволити противтужбу преко границе своје стварне надлежности. Срески суд је требало да одбаци противтужбу, а по тужби да расправља (истина, и тужбени захтев је неправилно постављен). Врховни суд АПВ је нашао да је због недостатка стварне надлежности противтужбу требало одбацивати или на изричит захтев противтужиоца доставити је као самосталну тужбу стварно надлежном тј. окружном суду (Решење Гж 249/53 од 19 јуна 1953).

На основу ова два примера види се: 1) да се стварна надлежност суда има ценити посебно како за тужбу тако и за противтужбу, — њихове вредности спора не могу се сабирати, и 2) да подизању противтужбе — поред осталих услова — има места ако је суд по тужби стварно надлежан и за противтужбу, што значи да срески суд на основу противтужбе не може постати стварно надлежан уколико противтужба по вредности спора не спада у његову стварну надлеж-

ност. Треба напоменути да су и ови ставови од интереса за будући закон о судском коступку, укључујући и питање пророгабилности.

7) Сукоб поводом остваривања права службеника привредних предузећа. — После увођења новог привредног система настао је сукоб надлежности поводом питања: да ли су у односу на службенике привредних предузећа надлежни окружни судови у смислу чл. 18 Закона о државним службеницима (Службени лист ФНРЈ бр. 44/48) или срески као радни судови у смислу Закона о решавању радних спорова? (Службени лист ФНРЈ бр. 56/46). Да ли се службеници привредних предузећа сматрају данас државним службеницима?

Одговор ћемо дати кроз следећи пример:

Тужилац је код Среског суда у Сремској Митровици поднео тужбу против трговачког предузећа ради отпремнине. Предузеће се бравило да тужитељ није службеник већ радник. Пошто је Срески суд сматрао тужиоца за службеника, доставио је предмет Окружном суду у Сремској Митровици, који се такође огласио стварно ненадлежним јер се тужилац није налазио на руководећем положају нити у административно-стручном апарату предузећа, те се као такав не може користити чланом 18 Закона о државним службеницима. Поводом овог сукоба надлежности Врховни суд АПВ заузео је становиште да се на тужиоца има применити чл. 2 Закона о решавању радних спорова без обзира да ли је тужилац радник или службеник. Преласком на нови привредни систем извесне одредбе Закона о државним службеницима не могу се примењивати на службенике привредних предузећа, према томе ни чл. 18 истог закона. Ово становиште потврђује и Обавезно тумачење чл. 44 Закона о државним службеницима, у коме, поред осталог, стоји:

„Закон о државним службеницима важио је и за службенике привредних предузећа све до ступања на снагу новог привредног система.

Преласком на нови привредни систем извесне одредбе Закона о државним службеницима, а међу њима и одредба о признавању права на отпремнину, дошле су у супротности са новонасталим стањем. јер би њихова примена на службенике привредних предузећа значила нарушавање основних принципа на којима се заснивају нови односи у привреди“ (Службени лист ФНРЈ бр. 63/52).

Врховни суд АПВ је изрекао, да се чл. 18 Закона о државним службеницима не може примењивати на службенике привредних предузећа, чије спорове треба да решавају срески као радни судови без обзира на вредност спора (Решење Гж 339/53 од 16 јуна 1953).

8) Сукоб око остваривања права задружних службеника. — У погледу остваривања права задружних службеника сукоб надлежности је настао услед погрешног тумачења Уредбе о задружним

службеницима (Службени лист ФНРЈ бр. 100/49). Наиме, треба разликовати материјална права у погледу којих су задружни службеници изједначени са државним службеницима од остваривања и заштите тих права. Према томе, изједначење се односи на материјална права, а у погледу њихове заштите има се применити Закон о решавању радних спорова, што значи да је надлежан срески као радни суд без обзира на вредност спора (Збирка одлука врховних судова. I. Београд 1952, правни случај бр. 299). Међутим, у пракси Врховног суда АПВ ово становиште је прихваћено тек средином 1953, јер је овај суд током 1952 и почетком 1953 донео неколико погрешних решења, одређујући надлежност окружног суда на основу чл. 18 Закона о државним службеницима (Решење Гж 218/52 од 27 септембра 1952 и Гж 60/53 од 28 фебруара 1953), мада је напр. Окружни суд у Панчеву одлучио правилно да је за тужбу надлежан срески као радни суд (Решење Г 925/52 од 21 јануара 1953). На основу измењене праксе Врховни суд АПВ је одобрио (Решење Гж 175/53 од 19 јуна 1953) правилно становиште Окружног суда у Сомбору (Решење Г 151/53 од 26 марта 1953) и поводом сукоба надлежности предмет тужиоца — задружног службеника доставио Среском суду у Кули на расправљање.

Др. Карољ Ђетваи

ПРЕУЗИМАЊЕ ДУГА. — ОСЛОБОЂЕЊЕ СТАРОГ ДУЖНИКА ОД ОБАВЕЗЕ

„Пресудом Окружног суда делимично је уважен тужбени захтев и обавезан туженик В. М да плати тужиоцу 53.961,82 динара на име дуга, 4% камате од 28-VIII-1951 год. и парничне трошкове, а одбијен је захтев да се солидарно са В. М. обвезе и туженик В. И., зато што је В. М. пристао да тужиоцу плати спорни износ и тиме прими на себе дуг В. И., тако да нема места изрицања солидарне обавезе.

По жалби тужиоца Врховни суд је преиначио првостепену пресуду и обвезао туженика В. И. из ових разлога:

„Погрешан је правни став суда првог степена, да је обавеза В. И. да плати дуг, који признаје, престала услед чињенице да је туженик В. М. примио на себе обавезу да плати дуг В. И. јер цесија дуга ослобођава обавезе главног дужника само у том случају, ако и поверилац пристане на такву цесију, што у конкретном случају не стоји, пошто је тужилац управо проширењем тужбе и на В. И. јасно испољио свој став а наиме да не испушта из обавезе В. И.”

(Пресуда Врховног суда НР Србије ГЖ 102/52 од 22 фебруара 1952, објављена у *Збирци одлука врховних судова*, I, Београд, 1952, бр. 119, стр. 134).

1. Потребно је одмах указати на то да пресуда Врховног суда НР Србије употребљава термин цесија дуга за означавање преузи-